

DE GEUR VAN HOOI

TIALDA HOOGEVEEN BIJ UITGEVERIJ THOMAS RAP

Alstublieft, mevrouw!

Tialda Hoogeveen

De geur van hooi

Hoe het boerenleven in Nederland veranderde

2020

THOMAS RAP

AMSTERDAM

Deze publicatie is mede tot stand gekomen dankzij een
bijdrage uit het door het Prins Bernhard Cultuurfonds
beheerde het Willen van Wolmerum Fonds

PRINS BERNHARD
CULTUURFONDS

Copyright © 2020 Tialda Hoogeveen
Omslagontwerp bij Barbara
Omslagillustratie © Cor van Weele/MAI
Copyright kaart Friesland © DeVink Mapdesign Ltd
Foto's illustratiekatern © privécollectie
Foto schilderij © Atze Hoogeveen
Foto auteur Koen van Wijk
Vormgeving binnenwerk CeevanWee, Amsterdam
Druk Bariet Ten Brink, Meppel
ISBN 978 94 004 0576 9
NUR 320

thomasrap.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen.
Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Siebe Peenstra

4 oktober 1923-16 september 2019

Friese veehouder van 1947 tot 1985

Foar Siebe

Inhoud

Kaart van Friesland 11

Proloog 13

1 Jongensjaren 1923-1945 19

2 Een eigen erf 1945-1957 53

3 Naar Wommels 1957-1976 119

4 Een stap te ver 1976-1985 193

Epiloog 219

Dankwoord 227

Bronnen 233

Proloog

In mijn kindertijd in een Fries dorpje tussen de weilanden speelde ik iedere week bij een buurmeisje op de boerderij. We haalden de koeien van het land, hielpen bij het melken en slingerden eindeloos met het touw over de hooizolder. De grutto's, kieviten, boerenzwaluwen, kikkers en 's winters de ganzen zorgden voor vanzelfsprekende achtergrondmuziek.

Hemelsbreed was het vijf kilometer van Oldeboorn, de plek waar Siebe Peenstra opgroeide en zijn eerste boerderij had.

Dat ik Siebe op het spoor ben gekomen, dank ik aan Theunis Piersma. Als hoogleraar trekvoegecologie is hij nauw betrokken bij het lot van weidevogels, die van oudsher verweven zijn met het Friese boerenland en door intensivering van de landbouw steeds verder in het gedrang komen. Toen ik op zoek was naar een levende getuige van de landbouw van weleer, zei hij: 'Probeer het bij de familie Peenstra.'

Zo kwam het dat ik juni 2018 voor het eerst bij Siebe thuis in Sneek zat. Er was in die dagen in de *Leeuwarder Courant* een hevige discussie gaande over het Friese land-

schap, boerenland, natuur en de agrarische sector. Journaliste Jantien de Boer had opnieuw een artikel geschreven over ‘landschapspijn’, een term die haar gevoel van weemoed beschrijft over het landschap dat onherroepelijk is veranderd door industrialisatie. Ze raakte een gevoelige snaar met het onderwerp, zo bleek uit de stroom van ingezonden brieven die de krant hierop ontving.

Siebe knipte de artikelen en ingezonden brieven uit en markeerde stukken tekst met zijn gele marker. Hij wilde grip krijgen op de materie. De discussie over het Friese platteland greep hem aan. Het raakte hem dat de boeren de schuld kregen van de forse afname van weidevogels. Tegelijkertijd miste ook hij de weidevogels, de gonzende insecten en de bloemenweelde die zo verweven waren met zijn herinneringen aan zijn jeugdijaren en zijn werkende leven als melkveehouder.

Hoofdschuddend zag hij aan hoe het boerenbedrijf was veranderd en almaar groter en intensiever was geworden. ‘Die drijfmest van vandaag de dag is verschrikkelijk’, zei hij. ‘Zoveel boeren vallen flauw of overlijden zelfs in die silo’s met die scherpe mest. Er wordt gezegd dat het insecten en wormen vernietigt. Eigenlijk is het gif.’ Het boerenland had sinds zijn jeugd een drastische verandering ondergaan. In die vooroorlogse jaren keek hij uit op een eeuwenoud cultuurlandschap; kleine lapjes bloemrijke weilanden met greppels, kronkelende sloten en polderdijkjes. Aan het eind van zijn leven waren de kleine boerderijen en het kleinschalig agrarisch landschap verdwenen. Ze hadden plaatsgemaakt voor grote

boerenbedrijven die efficiënt en zo optimaal mogelijk het land bewerkten. Grote rechthoekige weilanden zonder greppels en bloemen, en soms ook zonder koeien, waarvan een deel het hele jaar op stal staat.

Siebe had de ontwikkelingen in het melkveebedrijf scherp in het vizier. Vanaf zijn huwelijk in mei 1947 tot aan zijn overlijden in het najaar van 2019 maakte hij dagelijks aantekeningen in zwarte Ryam-agenda's. Elke dag schreef hij over het weer, zijn werkzaamheden, de ontwikkelingen in zijn gezinsleven en zijn actieve sociale leven. De aanschafprijs van een tractor, excursies met de landbouwvoorlichting, veeziektes en vele avonden met vrienden; het komt allemaal aan bod. Die dagboeken zijn een goudmijn voor een schrijver.

Siebe was lid van iedere coöperatieve landbouwgerelateerde vereniging en verrichtte veel bestuurswerk in de agrarische sector, maar ook voor de doopsgezinde kerk en de school van zijn dochters. Zo bezocht hij in de jaren vijftig met een excursie van de landbouwvoorlichting het voorbeelddorp Rottevalle. Het dorp was onderdeel van de streekverbeteringsplannen die waren voortgekomen uit de Marshallhulp, waarmee het naoorlogse Europa de wederopbouw kon financieren. Aan de hand van Siebes dagboeknotities kon ik inzoomen op zijn persoonlijke verhaal en uitzoomen naar het grotere verhaal, de gebeurtenissen in de wereld. Zo vormt het leven van deze voormalige melkveehouder de leidraad voor de ontwikkelingen in de landbouw.

Naast de dagboeken was Siebe zelf een gouden bron. Een man op leeftijd met een helder hoofd, levendige her-

inneringen en een goed gevoel voor humor. Met warme gevoelens denk ik terug aan onze lange gesprekken waarin de tijd even stil leek te staan.

DEEL 1

Jongensjaren

1923-1945

De Peanster Ee

‘Het is zover,’ had Hendrikje gezegd toen op 4 oktober 1923 de eerste weeën zich aandienden. Hoewel haar vorige bevalling alweer vier jaar geleden was, herkende ze het gevoel meteen. ‘Een tweede kind kan wel eens sneller komen,’ had de dokter gezegd. Dus stuurde haar man Jacob de boerenknecht het dorp in en haalde de buurvrouw erbij die mee terugging om water te koken, lakens te verschonen en de kraamvrouw aanwijzingen te geven tijdens de bevalling.

De knecht knoopte het touw van de schouw los en roeide met zijn fiets in de boot gauw naar de overkant van het riviertje de Boorne. Aan de zuidkant van het water meerde hij aan en fietste over het sintelpad tussen twee weilanden door naar de doorgaande weg. Vanaf daar reed hij de laatste drie kilometer naar Akkrum om de dokter wakker te bellen en samen met hem terug te fietsen.

Hendrikje Peenstra schonk in de bedstee van de Oldeboornse boerderij het leven aan haar tweede zoon Siebe.

De wereld waarin hij werd geboren was groen. Groen tot waar het blauw van de hemel weerspiegelde in de Friese meren.

Terwijl Hendrikje haar baby de borst gaf in haar kraambed, maakten honderden kieviten zich klaar voor de lange vlucht naar het warme zuiden. Schitterend weerkaatsten de witte vleugels de lage zon als ze rakelings boven de grond vlogen, op zoek naar voedsel. De zwarte kuifjes waaiden heen en weer terwijl ze over de grond liepen en hun magen vulden met regenwormen, larven, slakjes en ander voedsel dat de vruchtbare klei op veengrond rond de boerderij hen gaf.

Die weilanden in het hart van Friesland grensden aan de Boorne en een zijtak van dat water liep naar de Peanster Ee, waar de familie haar achternaam aan ontleende. Vader Jacob Peenstra, geboren in 1890, kwam uit een boerenfamilie die veel land beheerde. Moeder Hendrikje van Dam, geboren in 1894, was telg uit een boerengezin van acht kinderen. Eén broer van Hendrikje had geen kinderen gekregen, de andere zeven kregen allemaal een zoon die Siebe heette, naar de vader van Hendrikje, waarmee de nieuwe generatie zeven Siebes telde.

Een jaar voor Siebes geboorte waren Jacob, Hendrikje en Siebes broer Jitze in de kleine boerderij naast de grotere boerderij van zijn ouders gaan wonen, waar hij met 24 koeien en een kleine kudde schapen een middelgroot bedrijf had. Drie jaar na Siebes geboorte werd in dezelfde bedstee zijn zusje Ijbeltje geboren. Siebe en zijn oudere broer Jitze waren intussen opgeschoven naar het bed in de knechtenkamer, de knecht zelf sliep op de hooizol-

der. De drie kinderen groeiden op in een streng, maar liefdevol gezin.

Siebe versnelde zijn pas om zijn broer Jitze bij te kunnen houden. Net zes geworden was hij eindelijk oud genoeg om naar school te gaan. Moeder had hen die ochtend het riviertje overgezet met de roeischouw. Hij had nog even naar haar gezwaaid, toen ze terugvoer. Jitze wist de weg naar Nes, en hoewel die niet ingewikkeld was, moest Siebe ervoor zorgen zijn grote broer niet uit het oog te verliezen.

‘Goeie,’ zeiden de jongens toen ze onderweg het oude bakkertje passeerden. De man tikte met zijn vingers even zijn pet aan. Zes dagen per week liep de bakker met twee grote manden vol brood aan een juk op zijn schouder bij de boeren langs om de bestellingen te leveren. Zijn klompen klakten over de klinkers toen hij twee kilometer verderop door het dorpje liep waar het in de straten rook naar versgebakken brood.

Na schooltijd speelde Siebe in en om de boerderij met zijn broer, zus, de buurmeisjes of een van de vele neven en nichten. Zo liep hij achter de houten kruiwagen waar precies vier melkbussen in pasten. ‘Melkrijder’ heette het spel, naar de mannen die dagelijks de melkbussen van de boerderijen naar de zuivelfabriek reden. Of hij had samen met een vriend een winkeltje, de koopwaar zetten ze in het kleine raampje naast de deur van de koeienstal die als etalage fungeerde.

Als het warmer werd en Siebe voortdurend buiten te vinden was, speelde hij met een buurjongen die iets ver-

derop in het rijtje arbeidershuizen woonde. Ze visten de blauw-rode blikjes van poetsmiddel Brasso uit het water die als afval voorbij kwamen drijven. De jongens zetten de lege blikjes op een dikke balk, waarmee het stuk hout transformeerde tot een melkschouw en de jongens speelden dat ze melkvaarders waren, net als de mannen die tweemaal daags de melkbussen bij de Peenstra's en de andere boeren ophaalden en per boot afleverden bij de coöperatieve zuivelfabriek Utingeradeel in Akkrum.

Toen Siebe tien was, leerde hij zwemmen. Met zoveel water rondom het huis was dat hoognodig. Voor dag en dauw fietste hij al naar de brug waar om zeven uur 's ochtends de les begon in een zwembad dat niet meer was dan een inham van de rivier de Boorne met koud buitenwater. Traag trok hij in een van de badhokjes zijn kleren uit, aarzelend knoopte hij zijn zwembroek vast. Het pierenbad ging nog wel, daar was het water net wat minder koud en bovendien minder eng. Wekenlang bracht hij zijn zwemlessen door in dat ondiepe water. Met een schuin oog keek hij naar het diepe. Duiken en onder water zwemmen durfde hij niet. De badmeester kon hem nog meer vertellen, maar daar ging hij dus mooi niet in.

Wankel liep hij over de zware houten loopplank tussen het pierenbad en het diepe, bang zijn evenwicht te verliezen. Hij liep zo geconcentreerd dat hij niet doorhad dat de badmeester achter hem aan was gesnel. De man duwde Siebe zonder aarzelen in het diepe waar hij direct kopje-onder ging. Met grote ogen keek de boerenzoon